

УКРАЇНСЬКІ МОТИВИ У ТВОРЧОСТІ ІЛЛІ РЕПІНА

У статті проаналізована творчість Іллі Рєпіна як важливого етнографічного джерела для дослідження української народної матеріальної та духовної культури.

Ключові слова: Ілля Рєпін, українське народне вбрання, народна архітектура, культура українського козацтва, вечорниці, українські народні типи.

Становлення реалістичної течії в художньому мистецтві з такими критеріями художньої творчості як точність, правдивість та історичність зображення типових образів у типових обставинах мало велике значення для розвитку української теми, фіксації та відображення митцями народного побуту, української історії та культури. Художники – реалісти, дотримуючись принципу правдивості і відповідності реальній дійсності, створювали характерні українські типи, відтворювали соціальну дійсність, у найменших деталях фіксували реалії життя українців. Етнографічно-побутові теми стали джерелом творчості таких художників як К. Трутовський, П. Мартинович, М. Пимоненко («співець українського села»), картини яких становлять важливе джерело для етнологічної науки.

Ілля Рєпін належав до видатних представників реалістичного живопису, сповідуючи ідею соціального спрямування художньої творчості мистецькими засобами побутового жанру та портретного живопису уславив велич, мудрість та красу українського народу. Будучи великим майстром типізації образів він залишив важливу та неоціненну художню спадщину, темою якої є Україна та українська народна культура другої половини ХІХ ст. Тому етнографічна цінність його творчості є особливо важливою та актуальною темою дослідження.

Творчості І. Ю. Рєпіна присвячено чимало праць дослідників. Цьому сприяє наявність широкої джерельної бази, представлені художніми творами митця, його мемуарами, щоденниками, епістолярною спадщиною в тому числі його знайомих, друзів, рідних.

Перші біографічні нариси з'явилися ще за життя художника, наприклад, життєпис Рєпіна, що належав перу В. Стасова (1875 р.)¹. Вагомий внесок у вивчення біографії та творчого шляху І. Рєпіна зробив І. Грабарь – учень художника, мистецтвознавець, який у 1937 р. видав двотомну монографію «Рєпін» (перевидана у 1963–1964 рр.)². Не менш важливими є дослідження Н. Моргунової-Рудницької³, В. Москвінова⁴, С. Лісецького⁵, С. Венгловського⁶, які вийшли друком в основному наприкінці 1950-х початку 1960-х років і цінні наявністю важливого фактичного матеріалу щодо зв'язків митця з Україною. Найбільш детально у плані опису його життєвого і творчого шляху, пов'язаного з Україною, є монографія Ю. Белічка⁷.

В наш час сучасники досліджують психологічні, духовно-релігійні аспекти життя та діяльності художника. Прикладом новітнього оригінального підходу до вивчення художньої спадщини І. Рєпіна є праця харківської дослідниці О. Вовк, яка, серед інших тем, проаналізувала ставлення живописця до сакрального мистецтва, а також особливості висвітлення біографії художника в історіографії другої половини ХІХ століття⁸.

Незважаючи на вагомий доробок з вивчення життя і творчості Іллі Рєпіна, варто зазначити, що етнографічна складова його творчості не досліджена, що й стало метою підготовки даної статті. Зокрема, проаналізувати етнографізм творчості І. Ю. Рєпіна за тематичними блоками, розкрити його значимість як етнологічного джерела з культури та побуту традиційного українського суспільства.

Художня спадщина І. Рєпіна є важливим джерелом для вивчення українського традиційного вбрання. Яскравими і такими, що відразу запам'ятовуються своєю колоритністю, є полотна,

де представлені традиційні жіночі строї. Щиро захоплюючись красою і колористикою українського жіночого одягу у листі до В. Стасова він писав: «Только малороссиянки и парижанки умеют одеваться со вкусом! Вы не поверите, как обворожительно одеваются девчата:... это действительно народный, удобный и грациозный костюм. А какие дукаты, монисты!! Головные повязки, цветы! А какие лица!!! А какая речь! Просто прелесть, прелесть и прелесть!!!»⁹

У 1873–1876 рр. Ілля Рєпін перебував у Франції, де мали успіх картини італійок в національному вбранні Леона Бонна (1833–1922)¹⁰. Сучасників вражала його майстерність відтворення кожної деталі, вміння показати особливість постави, красу та фактуру вбрання. При цьому автора цікавив не етнографізм, а гра кольорів, відтінків, яскравість фарб.

Під впливом творчості Л. Бонна з'являється серія картин І. Рєпіна із зображенням українок. Перша «Українка» була написана у 1875 р., на якій змальована дівчина, яка в задумі обперлася на огорожу. Чудово написані її руки, юне обличчя і різнокольорові намиста на шиї, голова, прикрашена польовими квітами і колоссям. Не менш майстерно виконано й другу картину «Українка біля плоту», написану через рік – у 1876 р. Склавши руки на грудях, спокійно біля плоту стоїть дівчина. Голова її пов'язана різнокольоровою яскравою стрічкою, шию і груди прикрашає намисто. Поверх темно-червоної плахти спускається яскраво-червоний пояс. Обличчя її зображене таким, як співається в українських народних піснях: з чорними бровами і карими очима.

На обох картинах яскраво представлено комплекс жіночого народного костюму: вишита сорочка, пояс, плахта, спідниця, прикраси, головний убір. Невідомо достеменно, хто саме і за яких обставин позував для цих робіт Рєпіну. Проте, зважаючи на певні особливості, що притаманні традиційному вбранню, можливо стверджувати, що ці костюми характерні для Полтавщини. На картинах обидва комплекси традиційного жіночого одягу між собою схожі. І хоча на картинах не вимальована нижня частина строю, але добре зображений головний убір. На картині «Українка» 1875 р. він представлений очіпком, поверх якого вбрана хустка з польовими квітами і колоссям, оздоблена ззаду кольоровими стрічками¹¹. На картині 1876 р. головний убір українки складався з яскравої пов'язки, прикрашеної різноманітними польовими квітами та шовковими кольоровими стрічками, що пускалися ззаду вінка. Зважаючи навіть на такі моменти, можна зазначити, що це – характерні особливості народного вбрання Полтавщини.

У 1889 р. І. Рєпін пише портрет Софії Михайлівни Драгомирової, дочки київського генерал-губернатора М. Драгомирова. Дівчина одягнена в українське народне вбрання, прикрашена намистами і хрестами. Головний убір представлений фіолетовою хусткою, оздобленою фіалками. Гарно взяті співвідношення білих рукавів сорочки, зеленої корсетки і червоних нашивок на ній («перчиків»), срібних і золотих хрестів та намиста, чорної облямівки корсетки. Зелена юбка з рукавами прикрашена червоними вовняними хвостиками характерна для київського та полтавського народного вбрання¹². На картині зображено верхній одяг з таким же оздобленням та кольорами, але без рукавів – керсетку, який дуже поширений у різних варіаціях на території Слобожанщини. Для цього етнографічного регіону характерні також великі хрести нанизані між бусинами, що і зображено, як прикрасу, на портреті С. Драгомирової. Весь цей комплекс народного вбрання, представлений у даному портреті, був притаманним також для Сумщини, звідки родом Софія Михайлівна Драгомирова¹³.

Жіночий традиційний одяг українців представлений також у творі І. Рєпіна «Дві українські дівчини та молодий селянин, який сидить і грає на дуді» (1879 р.). Зображено комплекс народного костюма саме Слобожанщини – вишита сорочка, кубова спідниця, керсетка, хустка. Наявність у слобожанських керсетів зубоподібного декору або конструктивної зубчастої застібки (що і представлено на малюнку) вирізняє їх серед керсеток Середнього Подніпров'я та Полтавщини¹⁴.

Щодо чоловічого селянського одягу в роботах І. Рєпіна, то такої різноманітності не прослідковується. Виокремити можна малюнок 1871 р., виконаний як ілюстрація до оповідання «Сорочинський ярмарок» М. В. Гоголя, сюжетом для якої Рєпін обрав зустріч Грицька з Параскою на ярмарку. Тут представлений типовий чоловічий костюм – шапка, свита підперезана поясом, шаровари заправлені в чоботи. Проте чорна облямівка свити наближує цей стрій до характерних полтавському краю, про який власне і писав М. В. Гоголь¹⁵.

Дитячий одяг теж представлений в творчості Іллі Рєпіна, зокрема на малюнку «На цвинтарі» 1879 р. На ньому зображено декількох хлопчиків у штанях та сорочках. Дівчинка одягнена в довгу сорочку, з вінком квітів на голові. Відомо, що в українців не було дитячого одягу як такого. Коли діти були ще зовсім малими, то і хлопчиків, і дівчаток одягали однаково – в довгу сорочку. Коли діти підростали, то їх вбрання вже відрізнялося від дорослого лише розмірами і використанням своєрідних символів дівочтва (вінків, червоних стрічок та ін.) або парубоцтва (поясів, шапок, штанців)¹⁶.

Окреме місце у творчості І. Рєпіна посіла козацька культура України, яка свого часу становила окрему самобутню субкультуру, а костюм козацтва у другій половині XVII – початку XVIII ст. взагалі виступав як костюм усього українства¹⁷. Своєрідною енциклопедією козацького вбрання є картина «Запорожці пишуть листа турецькому султану» (1880–1891 рр.), на якій яскраво передано розмаїття козацького одягу, зброї та військового спорядження. Чудово зображені козацькі жупани, кирея. Виділяється козак у червоному жупані з поясом, гаптованим дорогими позолоченими нитками. У декількох варіантах представлені різноманітної форми та кольору головні убори козаків. Традиційний поясний одяг на картині – шаровари заправлені у чоботи. Привертає увагу колоритна фігура козака, одягненого в червону з золотою вишивкою безрукавку і такого ж кольору шапку (очевидно, трофеї східного походження)¹⁸. Такого ж плану в козака з короткою безрукавкою білого кольору з блакитною вишивкою, візерунок якої нагадує східні мотиви. Рушниця східного типу, оздоблена різьбою та коштовними матеріалами демонструвала статок козака¹⁹.

Щодо зброї, то на даному полотні представлені характерні для козаків одиниці вогнепальної зброї – довгі рушниці, «самопали» (пістолі), холодної зброї – клинкова (шабля, кинджал), древкова (спис) та ударна (булава).

Відомо, що І. Ю. Рєпін перед написанням «Запорожців» здійснив подорож у 1880 р. по славних місцях Запоріжжя аби зібрати додатковий матеріал. І. Рєпін пізніше згадував, що мандрував «по Дніпру, по місцях колишніх Запорозьких Січей, вказаних мені Костомаровим»²⁰. Саме тоді було зроблено чимало цінних замальовок одягу та зброї запорожців.

У Покровській церкві, що на Нікопольщині, зберігалися акварельні копії двох запорожців Шиянових, зроблені з портрета роботи невідомого художника 1784 р.²¹ І. Рєпін зробив їх замальовки олівцем і аквареллю. Пізніше, у доопрацьованому вигляді, вони були опубліковані у книзі Д. І. Яворницького «Запоріжжя в залишках старовини і переказах народу» (1888 р.). Ці роботи є цінними зображенням козацького одягу, що писався з справжніх козаків. Тому даний стрій може відзначатися особливою ідентичністю.

У Покровській церкві також зберігалися запорізькі церковні та художні книги, картини, ікони, хоругви, посуд, хрести, предмети побуту – зразки прикладного мистецтва запорожців, церковний і запорізький одяг, медалі і т.д. А в церковному дворі стояли навіть запорізькі гармати. Все це Рєпін намагається також максимально занести у свій альбом²².

Велике значення для вивчення художником одягу та військового спорядження козаків відіграв період його перебування в Качанівці у маєтку В. В. Тарновського. Власники Качанівки походили з старовинного козацького роду, зібрали унікальну колекцію портретів гетьманів, українських народних картин, різноманітної зброї (шаблі, пістолі, гармати), вбрання, музичних інструментів та різних побутових речей. У Качанівці І. Рєпін написав портрет В. В. Тарновського (відомий під назвою «Гетьман») в червоному запорозькому жупані XVIII ст. За случьким поясом – пістоль, на боці – шабля, оправлена сріблом. Весь стрій (жупан, пояс) по-багатому гаптований золотими нитками²³.

Збірка власників Качанівки виявилася справжнім скарбом для художника. І. Рєпін ретельно вивчав і замальовував гармати, пістолі, шаблі, списи, оздоблені рукоятки зброї, старовинні вишивані пояси, гудзики, баклаги, елементи кінської зброї, копіював гетьманські портрети. Цінність цих малюнків ще більш вагома з огляду на те, що збірка В. В. Тарновського, яка знаходилася в Чернігівському історичному музеї, була сильно пошкоджена під час Великої Вітчизняної війни²⁴.

Традиційна матеріальна культура українців представлена в роботах Рєпіна і окремими елементами народної архітектури. Зокрема, селянські житла, що змальовані в полотнах «Українська хата» 1876 р. та «Українська хата» 1880 р. Загалом вони між собою дуже схожі.

Перед нами постають білі сільські хатини, покриті солом'яними дахами, сільськогосподарські споруди (хлів), невеличкі подвір'я, які розмежують дерев'яні плоти або ж тини, на цих дворах – різноманітний сільськогосподарський реманент (віз, посуд), копиці сіна, гірки дерев'яних зрубів. Дані типи житлових комплексів характерні для Слобожанщини. Це підтверджують такі особливості, як широкі «піддашки» (вноси стріхи відносно стін) та своєрідні форми віконних рам з різьбленим завершенням²⁵.

Виокремлюється і церковна архітектура в роботах Іллі Рєпіна. Наприклад, «Церква у Старому Кайдаці». Замальовка була виконана під час подорожі 1880 р., біля Дніпровських порогів. В селі Грушівка, що на місці Базавлуцької Січі (Томаківщина), І. Рєпіна зацікавила дерев'яна дзвіниця, а також церква, що знаходилася поруч. Ці сакральні споруди художник теж ретельно заносить у свій альбом. Ще один фрагмент церковної архітектури представлений у творі «На цвинтарі» 1879 р.

Великий інтерес для дослідження дозвілля та побуту українських селян має картина «Вечорниці» (1880 р.), на якій зображений сюжет традиційних гулянь української молоді. Найперше привертає увагу сама атмосфера дозвілля. Всі герої – сільські молоді люди, які після важкого робочого дня зібралися гуртом відпочити. Сюди прийшли і старші люди подивитись. Хтось завзято веде бесіду, хтось з кимось перешіптується, інші, замислившись, спостерігають за тим, що відбувається навколо. В центрі уваги пара, яка витанцює український народний танець – гопак. Поруч знаходяться музиканти, які грають на скрипці, дуді та бубні – звичних інструментах на народних гуляннях. Чудово передане різноманіття традиційного одягу українців, як жіночого (спідниці, сорочки, керсетки, пояси, головні убори, прикраси), так і чоловічого (шаровари, звичайні штани, сорочки, юпки, свитки). Жінка, яка танцює гопак, одягнена в характерне саме для Слобожанщини народне вбрання – кубову спідницю (темного коричневого кольору з квітчастим візерунком, що виготовлена з фабричної тканини), а також червону стрічку на голові (один із святкових дівочих головних уборів, позаду якого пришивали різнокольорові стрічки, що звисали майже до поясу). Окремо потрібно зазначити і про взуття – жіночі та чоловічі чоботи, а також літні жіночі відкриті черевики²⁶. Наприклад, один музикант сидить босоніж, що є показником його майнового стану.

Важливим для дослідження матеріальної культури є зображення інтер'єру приміщення, в якому власне відбуваються вечорниці: побілені стіни подекуди розмальовані маленькими червоними хрестиками; невеличкі вікна; вишиті рушники на стінах, квіти, картини (правда, важко визначити, що саме на них зображено), спеціальна поличка для ікон – «божничок», який характерний для жителів Лівобережної України. Привертає увагу також спосіб освітлення даного приміщення. Це дві, з'єднані між собою мотузкою, свічки, що прикріплені до стелі. Власне, тут стеля також є прикладом елементу народної української архітектури. Вона являє собою плоске перекриття, яке підтримувалося повздовжньою або поперечною балкою²⁷.

У даній роботі чудово переданий настрій, який був характерний для вечорниць: гомін, сміх, розмови, музика, співи – типова атмосфера гулянь українців другої половини XIX ст.

На початку 1879 року за пропозицією С. І. Мамонтова видається альбом, де містилися і роботи Рєпіна, зокрема, його великий малюнок «На цвинтарі». В ньому знайшов втілення один з багатьох задумів художника під враженням побаченого в його рідному м. Чугуєві, що на Харківщині. Цей малюнок зображує звичайну сцену, типову для селянського життя того часу. Церква, де відбувається служба, повністю заповнена парафіянами, тому багатьом прийшлося розміститись просто неба. Тут же селяни лишили свої палиці і шапки. На цвинтарі майже не чути церковну службу, тому кожен від нудьги робить щось своє. Святково одягнені дівчата, які є центром композиції, прикрашають голови вінками і весело гомонять. Забувши про молитву, на них задивились парубки. Трохи далі гуртом розсіялися молодичі, які теж ведуть свою бесіду. Поруч з ними сидять малі діти. Обравши такий жанровий мотив, І. Рєпін наповнив його життєрадісним змістом, далеким від релігійності. Художник передав щонайменші подробиці гуртового зібрання біля церкви, досить типового проведення вільного часу українців.

Наступною побутовою, вже згаданою, картиною є «Запорожці пишуть листа турецькому султану». Ця робота дещо інша за своїм внутрішнім змістом, адже наповнена конкретними історичними реаліями запорізького козацтва. І хоча ще й досі немає одностайної точки зору

щодо питання вірогідності та реальності такого листа-відповіді козаків, але всю атмосферу військових буднів запорожців художник передати зумів.

З першого погляду це полотно захоплює глядача, притягує в атмосферу дружного сміху запорозьких козаків, які пишуть листа. Неможливо відірвати погляду від їх загорілих, мужніх облич, від їх своєрідних фігур в найрізноманітнішому різнокольоровому одязі. Захоплює талант живописця, який міг з великою точністю створити такі яскраві образи представників запорозької вольниці. Завдяки глибоко продуманій композиції картини, художник наближає крупним планом козаків до глядача. Розмістивши їх навколо столу пліч-о-пліч, Рєпін створив враження єдності всіх членів запорозької громади. Показуючи запорожців у момент найвищого прояву їх життєлюбства і колективізму, художник розкриває стихію народних характерів, дух лицарства і товариства, притаманний козакам. Завдяки ось таким вдалим композиційним та колористичним засобам, Ілля Рєпін дає змогу як дослідникам, так і звичайним глядачам поринути в самотню культуру українських козаків.

Продовжуючи далі тему військових буднів запорожців в творчості Рєпіна, варто згадати про його роботу «Чорноморська вольниця» (1910 р.). Сюжет для картини художник запозичив з української історичної думи кінця XVI ст. про походи козаків до берегів Туреччини²⁸.

Життєрадісність є основою «Чорноморської вольниці». Картина передає потужне єднання сильних натур, що перед обличчям смерті не втрачають твердості духу та впевненості. На картині зображено козацький човен «чайка», корма якого піднеслася догори, бо в бік її вдарила хвиля. Вода бризками і піною оповила керманіча та козаків. Проте човен пливе вперед під впевненими ударами веслярів. Хтось сидить похнюпившись, хреститься, інший регоче, бандуристи співають. Рєпін намагався розкрити індивідуальні риси характерів в однаково скрутний для всіх момент. Тут, як і в «Запорожцях», вбачається відчуття сили та життєствердження українського козацтва.

Начерк 1912 р., де зображено козака, який танцює гопак – був продовженням теми Запорожжя. У 1926 р. Ілля Юхимович повідомляє своєму близькому товаришу Д. І. Яворницькому, що почав роботу над новою картиною, присвяченою Запорожжю. На картині «Гопак» (1927 р.) колоритно змальовано двох запорожців: того, що грає на бандурі, і другого, що танцює праворуч у гаптованому жупані і шапці. За поясом пістоль. Далі видно постать козака, що скаче через вогнище, та інші ледь помітні постаті. На жаль, дана робота не була закінчена. Але, попри це, художник зумів передати веселий настрій гуляння українського козацтва,

В роботах І. Ю. Рєпіна детально передані типи українців. Під час перебування в Чугуєві у 1877 р. були написані портрети «Мужик з дурним оком» і «Мужичок з полохливих». Помітно вирізняється і картина «Парубок з Мохначів» (1877 р.). Молодий чоловік сидить боком, на ньому біла вільна сорочка. Великі м'язисті кисті рук свідчать про працьовитість цього селянина. В даному образі втілена зовнішня краса, спокійна сила і гідність українського селянина. Також варто згадати і про замальовки з подорожі 1880 р. Етюди українських селян складають окрему вагому частину зібраних матеріалів під час цієї розвідки, адже Рєпін намагався якомога детальніше відтворювати типи українців у своїх роботах. Також під час підготовки до написання картини «Запорожці пишуть листа турецькому султану» було зроблено велику кількість начерків типажів козаків. Зобразив художник і служителів церкви. Наприклад, «Протодиякон» 1877 р., де представлено диякона із Чугуєва. Мають місце зображення і українських співців – бандуристів. Однією з таких ранніх робіт Рєпіна є акварель 1859 р., на якій зображено старого бандуриста, який сидить на пагорбку біля похиленого хреста і грає. Художник неодноразово у своїх спогадах зазначав, що бачив на Україні таких співців, а тому в даній роботі, скоріш за все, відображені враження юного Рєпіна²⁹.

Ще одним помітним тематичним блоком творчості Іллі Юхимовича виступають українські краєвиди. У 1876 р. художник пише пейзажі місцевостей Чугуєва (вулиці міста, будинки, краєвиди природи). 1880 р. І. Ю. Рєпін мандрує місцями колишньої Запорізької Січі. З'являються такі роботи, як «Дніпро біля Кременчука», «Дніпро біля Старого Кайдака», «Плавні напроти Нікополя», «Могила отамана Івана Сірка», «Українська хата».

Отже, підсумовуючи важливо зазначити, що картини Іллі Рєпіна – художника-реаліста є важливими етнографічними джерелами, що розкривають різнопланові елементи української народної культури, Художник був очевидцем побутових сцен, перебував в атмосфері свят та вивчав народну культуру, щоб зафіксувати це на своїх картинах. Основною прерогативою

такого типу етнографічних джерел є те, що вони, подекуди, показують ціле дійство, комплексно відображають певні побутові сцени, що не можливо часом докладно і зрозуміло зафіксувати письмово. Також дуже важливими є роботи, виконані під час поїздок і збору матеріалу для картин, які писалися на основі власних спостережень, з натурального матеріалу, були створені на основі вивчення особливостей української народної культури, а тому мають велику самостійну художню, а також історико-етнографічну цінність.

- ¹ Стасов В. В. Илья Ефимович Репин // Избранные сочинения: в 3-х т. / редкол.: Е. Д. Стасова [и др.]. – М., 1952. – Т. 1. – С. 525–540.
- ² Грабарь И. Репин. Монография: В 2-х т. — М., 1963.
- ³ Моргунова-Рудницкая Н. Илья Репин: Жизнь и творчество. – М., 1965.
- ⁴ Москвинов В. Н. Репин на Харьковщине. – Харьков, 1959.
- ⁵ Лисецкий С. К. По репинским местам. – Куйбышев, 1954.
- ⁶ Венгловський С. А. Ілля Рєпін: біографічна повість. – К., 1987.
- ⁷ Белічко Ю. Україна в творчості І. Ю. Рєпіна. – К., 1963. – 125 с.
- ⁸ Вовк О. І. Духовно-релігійні пошуки І. Ю. Рєпіна у дзеркалі сучасної біографістики. – Харків, 2012. – С. 7.
- ⁹ Рєпін І. Е. и В. В. Стасов. Переписка. Т.1. – М.-Л., 1949. – С. 141–142.
- ¹⁰ Белічко Ю. Вказ. праця. – С. 16.
- ¹¹ Косміна О. Ю. Традиційне вбрання українців. В 2-х т.– К., 2008. Т. 1: Лісостеп. Степ. – С. 101.
- ¹² Українська етнологія: навч. посіб. для студ. / В. К. Борисенко [та ін.]; ред. В. К. Борисенко. – К., 2007. – С. 178
- ¹³ Побожій С. Ілля Рєпін і Сумщина. – Суми., 2009. – С. 53.
- ¹⁴ Косміна О. Ю. Вказ. праця. – С. 110.
- ¹⁵ Українська етнологія: навч. посіб. для студ. – К., 2007. – С. 184.
- ¹⁶ Український народний одяг // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrainoznavstvo.livejournal.com/8773.html>
- ¹⁷ Камінська Н. М. Костюм в Україні від епохи Київської Русі до XXI століття. – Харків, 2004. – С. 57.
- ¹⁸ Эпштейн М. И. Е. Репин. «Запорожцы». – Л., 1965. – С. 3.
- ¹⁹ Українське козацтво: Мала енциклопедія / Кер. авт. колект. Ф. Г. Турченко. – Вид. 2-е, доп. і перероб. – К.-Запоріжжя, 2006. – С. 99.
- ²⁰ Рєпін І. Е. Далекое близкое. – М., 1964. – С. 361.
- ²¹ Давыдова А. С. «Запорожцы». Картина И. Е. Репина. – М., 1962. – С. 23.
- ²² Богуш П. М. Илья Репин на Никопольщине. – Днепропетровск., 1993. – С. 11.
- ²³ Белічко Ю. Вказ. праця. – С. 44.
- ²⁴ Чернігівський обласний історичний музей ім. В. В. Тарновського // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://museum.cult.gov.ua/chernigivskiy-istorichniy-muzey-im-v-v-tarnovskogo/>
- ²⁵ Самойлович В. Народна архітектура України в ілюстраціях. – К., 1999. – С. 193.
- ²⁶ Косміна О. Ю. Вказ. праця. – С. 113–114.
- ²⁷ Українська етнологія: навч. посіб. для студ. – С. 145–147.
- ²⁸ Белічко Ю. Вказ. праця. – К., 1963. – С. 94.
- ²⁹ Там само. – С. 9.

В статті проаналізовано творчість Ільї Рєпіна як важкого етнографічного джерела для дослідження української народної матеріальної і духовної культури.

Ключевые слова: Илья Репин, украинский народный костюм, народная архитектура, культура украинского казачества, вечерницы, украинские народные типы.

The article deals with Illia Repin's creative work as an important ethnographic source for research of the Ukrainian material and spiritual culture.

Key word: Illia Repin, Ukrainian native costume; Ukrainian folk architecture; Ukrainian Cossack culture; rockets; Ukrainian folk types.